

דרכי אל ברנר

מאת יוסף אבן

יחזקאל ברנר

לא אהה העירו לי הברים ומכרים דיבור של תמיהה על זהבתי הנלהבת ליצירתו של ברנר, שלא שמרתיה בסוד. כמו שהיה אמון מנעוריו על סוג כה שונה של ספרות, כיצד נוטה אני — כך שאש — להבטח פרועה, לזעקה הכלתי-מרוסנת, לי היטוטי נפש כה תשופים, כני שנתגלתה להם, ואולי גם לי, ביצירתו של הסופר העברי.

כמדומה, שאדם הבא ממרחקים הרבותיים ואף רהננים אל ה"ספרות העברית, וביחוד אל ברנר, זקוק לזריקת עידוד נמרצת ו"להכשרת לב תקיפה מאוד על מנת שייפתח ליצירתו של סופר עברי, שעיקר בית גידולו בעירת רוסית, שבסוף המאה הששעשרה, ושקלט את מיטב ההשפעה ה"ספרותית מן התרבות הרוסית ה" גדולה, חוששני, ש"הכשרה" זו יחתה עליו ביד חזקה ואכזרית טאין כמות בשלהי השנה שקד" מה לעלייתי: נער בן שש-עשרה ובעלה, שניתק יום אחד ופתאומי מעולם הנראה עדיין בטוח יחסית, אף כי מאויים, של גרמניה שבי שנות ה"30 וזרק אל עבר החום פעורה של גירוש, פוגרום אלים ולבסוף למתנת הסגר — חזקה עליו שייצא משם קצת שונה משנכנס, ניתן לשער, שעולמו ואמונתו נתערערו עד היסוד ממה שחזה ושמע, ואם גם "צא כמעט בריא בגופו — הרי עצם ההווה המזועזעת של מאסר, כנה, שנמשך רק חודש ימים, די היה בו כדי לפצעו פציעה, שרק מוש, השנים העלה ארוכה, הזיון כפול זה של אדם כואב אכזרי מצד אחד ואדם כארנבת מפוחדת ומושפלת מצד שני — חברו יחד לשנות את כל עמדתו הרוחני והנפשי של מי ש"וכה" בכמו אלה תחור" שת האסון והאימה הרודפים ציי

בוד יהודי שלם, עקת הפחד ואולי יותר מכל, הפגישה הישיר רה עם המוות הנגרם בידי בני אדם, מוות אכזרי ומשפיל מאין כמוהו בנסיבות כאלה של חוסר ישע — כמדומה פתחו את לבו של מי שנתנסה בסך ליצירתו של "בן פוגרום" אחר: אימת התקור פה הריא, שלא היתה אלא פתח התא מועטה לאימות גדולות ונו" ראות ממנה, נפגשה כאן פגישה טבעית מאוד עם ביטויי הכלתי מלוטש כביכול של הסופר, הר טבטא בכל יצירתו את דבר ה" אסון ואת מצוקת החיים ללא צל של פשרות.

*

פגישתו הראשונה עם יצירת ברנר היתה מקרית ואפילו אל" מוגינת, בשבועות הראשונים לי עלייתי דפדפתי במקרה באיזה אנתולוגיה ארצישראלית מתורגמת יחתה עליו ביד חזקה ואכזרית טאין כמות בשלהי השנה שקד" מה לעלייתי: נער בן שש-עשרה ובעלה, שניתק יום אחד ופתאומי מעולם הנראה עדיין בטוח יחסית, אף כי מאויים, של גרמניה שבי שנות ה"30 וזרק אל עבר החום פעורה של גירוש, פוגרום אלים ולבסוף למתנת הסגר — חזקה עליו שייצא משם קצת שונה משנכנס, ניתן לשער, שעולמו ואמונתו נתערערו עד היסוד ממה שחזה ושמע, ואם גם "צא כמעט בריא בגופו — הרי עצם ההווה המזועזעת של מאסר, כנה, שנמשך רק חודש ימים, די היה בו כדי לפצעו פציעה, שרק מוש, השנים העלה ארוכה, הזיון כפול זה של אדם כואב אכזרי מצד אחד ואדם כארנבת מפוחדת ומושפלת מצד שני — חברו יחד לשנות את כל עמדתו הרוחני והנפשי של מי ש"וכה" בכמו אלה תחור" שת האסון והאימה הרודפים ציי

הנה, עם ברנר היה זה שונה, כמעט למן השורות הראשונות פעמה כי ההרגשה, שלא בספי רוח רחוקה ומזורה גם מצועזעת אני עוסק, אלא בחטיבת חיים מוחשית, היה צורבת ופוגעת במישרין בנימי הנפש, היתה תחור" שה, שכאן מצא לי ביטוי עולם מורה, שומם, גם נדכה ועם זה טיש הנעשה בפרהסיה, שעה ש" בלבדליבו של אדם מפכים רגי שות הארים, נסתרים וכאובים, רק לאחר כמה שנים נודע לי מקורו של הקטע ב"שכול וכשולון" של י. ח. ברנר.

לא מורגלת, מאכזבות קשות ומ" מקרי האסון שעדיין לא נשכחו, אינו מציאות כבדה ואפרורית, שזה עתה התחלתי לתנסות בה, והיא שונה כל כך מן החלומות באספמיה, שהוצגו לפנינו בעודנו בחו"ל, ניצבה כאן מחדש, כשי" היא מזוככת משהו באמצעותן של הספרות והלשון.

היום אני יודע, שלא היתה זו הזויה ספרותית מבוקרת ואפי" שר שגם היתה עשירה מכל חזויה מסוג זה, אין ספק, קרי" אתי היתה רחוקה מן העיון הזהיר, הבוחן וגם שופט, אך קריאה זו פתחה וחשפה עולם, שלגבי כלל לא היה בדוי, ואולי גם העמיקה לפני הקורא הצעיר את עולמו הסגור של עצמו. למן התקופה היא קראתי את ברנר, "לפי הסדר", כרך אחר כרך, לפעמים עשיתי אתגזתה בין קריאה לקריאה, כדי לשאיף אוויר, לנח מעט מן הרישם הדחוס של דיכאון, של חורפיות נואשת, של שכול וכישלון מייא" אלי דרך חלון הדך הקריאה הקבוצי שבו ישבתי: איתו ניק" דליל, אותם אנשים, ספק כפיפים, יגעים עד מוות מהמסין, מעבודה

שנים אחדות הייתי שבוי לקס" מו של הסופר, משיצא אוסף העדויות על ברנר (משל קושניר" שגיר, קראתי גם אותו) וכשנ" שלא הבדלתי הבדלה מהותית בין העולם שבמציאות לבין העולם הבדוי — כן לא עשיתי חי"ן הגיבורים שהוא מציגם. פרשיות חייו השונות נשתלבו בתודעתי במערך הכולל של העולם הברנרי — שילוב, שרק כעבור שנים ביקשתי לצמצמו בעצם עבודתי המחקרית.

*

איני יודע באיזה שלב בחיי חלה תנועה של ריהוק מיצירתו של ברנר, מדרך הטבע מתבגר אדם, מניח אחר גזו החיות של מקובלת באכסניה זו, הושיטה לי את הספר הבא — אחרי "סוסתי" בין מנדלי ואחרי איזה קובץ מתורגם לעברית של שלום עליכם, מאוחר יותר למדתי לא" הוב גם את יצירתו של ה"סבא", אף כי זו היתה אהבה שונה מאוד מזו שאני הוגה לברנר, אך עצם הבחירה ב"סוסתי", וגם העיתוי, גרמו לכך, שלא הנתימי הנאה רבה ממקראי זה, ואם גם הנתימי הנאה כלשהי מסיפורי שלום עליכם, לא אוכל לומר שהשתי קירבה רבה בתקופה זו הן לעולם המתגלם בסיפורים אלה והן לדרכו של החומוריסט הגדול, עליו גם להרגיש, שהקריאה ב" עברית עדיין עלתה לי בתקופה זו בקשמים רבים, שכן הייתי זקוק עוד לעזרתו המזיגעת של מילון"כיס, שנאלצתי לדפדף בו מדי כמה משפטים.

היום אני יודע, שלא היתה זו הזויה ספרותית מבוקרת ואפי" שר שגם היתה עשירה מכל חזויה מסוג זה, אין ספק, קרי" אתי היתה רחוקה מן העיון הזהיר, הבוחן וגם שופט, אך קריאה זו פתחה וחשפה עולם, שלגבי כלל לא היה בדוי, ואולי גם העמיקה לפני הקורא הצעיר את עולמו הסגור של עצמו. למן התקופה היא קראתי את ברנר, "לפי הסדר", כרך אחר כרך, לפעמים עשיתי אתגזתה בין קריאה לקריאה, כדי לשאיף אוויר, לנח מעט מן הרישם הדחוס של דיכאון, של חורפיות נואשת, של שכול וכישלון מייא" אלי דרך חלון הדך הקריאה הקבוצי שבו ישבתי: איתו ניק" דליל, אותם אנשים, ספק כפיפים, יגעים עד מוות מהמסין, מעבודה

ראוס לימד אותנו את שיטת הניתוח שאינו בא לתרום, אלא אך לבחון, להבין וגם להוות ביתר העמקה את היצירה הברנ"ית. המלה "ניתוח" שמקורה בתחום המציאותי בלתי נעים, נה" פכה בידיו למכשיר דק וכמעט אמנותי, היפה לשפוך אור מובחן ומדויק למני על היצירה הספ" רותית הטובה, שטראוס לא חיבב את יצירתו של ברנר וגם לא לימדה מעודה, ככל שהייתי בתקופה זו גזו לאמץ לי כמה וכמה מדעותיו ושיטותיו — בעניין זה עמדתי על שלי, ברנר עדיין היה כביכול שכור עמי, אך אפשר שתפיסתו הספרותית של שטראוס, הנראית לי עקרונית, חיבבה את התתמודד" דות המחודשת ובכלים מדויקים יותר, עם יצירתו של הסופר, שעדיין היתה בחינת "שלי".

*

שוב עברו שנים, למעשה ללא חידוש פגישותי עם ברנר, והנה, גרעכתי בגיל מתקדם יחסית ל" לימוד סריר באוניברסיטת העכ" ריה, עם כל החיובים האפורים והמתורמים לעיתים, עם לימודי עזר, שלא תמיד היתה בהם עזרה, עם מורת הרצינות וה" שעמום הכבד, ההכרחיים כנראה, של קורסים, שבסופם נדרשת ת" מיד לעמוד כבחניה סכמת כ" סימן שלבנת, הבנת וצברת ידי" עה, שאפשר ולאחר יום הבחניה כבר אבדה.

המורה הבולט בחוג לספרות עברית, שבו גרשמתי, היה פרופ' ר. הלרין, אישיות חיונית ומעור" רבת מאוד בתחום שהוא לימדו, הוא חווה את ה"מקצוע" ברמ"ח אבריו, לחם, בתהלהבות על דעו" תיו, בהרצאותיו, שנתקיימו עדיין במקומות עזורים של "א. ל. שטראוס סוכנות, זאת היתה אישיות נפלאה ונאצלת, שכל שהייה עמה כאילו טיהרה אותך מכל מיני כתמים הנדבקים בך, כל שיעור היה כה כדי להעניק תחויה אנושית שלא תישכח, דומה היה לי, שמה שהיפשתי לפנים ביד מגששת, מצא כאן את תשובתי בהחירה, הוא הנחיג מעין סדר בתוך ה" ערבוניה המחשבתית, שכאילו ציי פחה מראש לתשובותו שלי, ש"י

עד היום הזה — ויסלחו לי על כך הסידיה — הולידה תנועת המשך וניגוד בצורת דור התחיה, ודור מנדלי המאוזן יחסית הצמיח באורה ניגודי את קבוצת המורדים הנואשים הפונים אל נפשם הנכ" אה, ברנר שוב לא היה בגדר ברייחיד למי שפגשו לפני שנים רבות פגישה אישית וחוויתית, אלא בן של דור מרוחק יחסית מנה שלי, אולי תכולט והרוגש בקבוצה של סופרים הקרובים זה לזה ברוחם, וגם הוא נלמד, הוד" כר ונידון מפעם לפעם, אך שוב לא כיתיד.

פרופ' הלרין, שעמו נתקשרו מהרה קשרים טובים של ידידות, הציג לפנינו את הרצף ההיסטורי, שלגבי היה עד אז בחינת ארץ לא נודעת, אף אם נפגשתי כבר קודם לכן עם קצת נציגיו. בתוך פשות השונות הוטל סדר והן נתארגנו כביכול בשורה ארוכה כשהן נענות לדחפי התקופה ה" מתקדמת עמן.

תוך כדי לימוד, שהיה שונה מאוד מפגישות קודמות, ארעיות ועם זה רצוניות מטבען, הורתי אל ברנר כאילו משער אחר, רשמי ושונה קוטבית מן הפתח הצר והמקרי? למדתי שנפתח לפני לפנים, השאלה שהגיגה את עצי" מה לפני היתה: מה שכשני מקומנו של ברנר אצילי? האם אך מושא אקאדמי, כחלק מבין ה" סופרים האחרים שניתן להקור וללמוד אותם, בלא שתהיה הייב לתבבם, או... או מה? האם עדיין הוא בגדר נכס אישי, ש" נתבקשתי לרכוש אותו מחדש ואולי בצורה מבוקרת יותר, ה" שאלה היתה, כלום חזויות התה" בגרות החדות רק צמחו איתו ו" אף הגיעו למעין איוון רצוי, או... לא כלום, ובלשון אחרת: האם ברנר, שהיה במקצת בגדר "אהבת נעורים", טעמו אבד עתה, עם שהגעתי לשנות בגרות, הבנה ואולי ההפשרות, או שמא נוסף לו דווקא בשל עמידה חדשה זו? איזה גופך הריף, שכביכול אבד לפנים בין השיטין של קריאה נלהבת מדי? האם ברנר בעל הזעקה המצוטטת כבר לזרא — הגו גם אטו, סופר המפעל כל

אותם דרכי כתיבה, ניסוח ובניה הדרושים כדי לתדך את כוונתו? בתקופה זו עצמה של שיבה מודרנת ואישית לכדי אל ברנר נתחרסם מאמרו של ג. שקד בשם "אמנות בלתי בדויה", שעיקר טענתו, שברנר לא הגיע ביצירתו למעמד שלם של אמן, בשל גישי הביוגראפיה והאידיאלוגיה האישיים הכבדים, המעכבים בעדו, אפשר ואני מפשט היום במקצת את עיקר טיעונו, כפי שקלטתי אותו בשעתו, מה שהשוב בהקי" שר זה — שדעתו זו קוממה אותי כמעט אישית, לא הסכמתי עמה מכל וכל, אך אי"ההסכמה חיבבה את הביסוס המחקרי המדויק וה" צלול, לפעמים פעילותנו הרוח" נית להנה פריה של השפעה ירי הגית ישירה ולפעמים אינה אלא תגובת"נגד לדעה שאינה מקובלת עלינו, אני קובע זאת לא לשם מחלוקת, אלא תוך רצון לתאר תיאור מדויק את מאבקי על יצירת ברנר ומתוך ידיעה שיהם ההכרות הטובה השורר ביני לבין ג. שקד מסוגל לספוג גם יכוח ענייני והוגן, אכן, שעה שהוצגה שאלה ישירה ומעשית מה נושא אבחר כעבודת גמר שלי להמשך לימודי בחוג, החלטתי להענות לאתגר המקרי והצעתי לפרופ' הלרין, ששימש לי כמדריך, לבדוק את זיקת הגומלין בין החומרים הביוגראפיים והצעתי לפרופ' לזמם ביצירות גופן, טענתי, ש" ביקשתי להוכיחה במחקרי זה, היתה, שברנר אמנם משקע את חומרי חייו ואת אישיותו הפר" טיוו ברבות מבין יצירותיו, אך משנה, מגוון ומאיך אותם לפי צורכי היצירה בעלת המטען ה" עצמי, באופן שלעיתים הוא מבי" ליש עניין, משמעות, תכינה ו" הליך עלילתי הדרוש על חשבון האמת המציאותית שמחוץ ליצי" רה, ניסיתי להוכיח, שברנר כאמן עושה בחומרים אלה כ,בתוך ש" לו", עד שפירווי החיים והאי" שיות בתלכדים מחדש ביצירה הבידדת באופן המתחייב ממעמדה האמנותי.

היום אני מטיל ספק כערכה המדעי של עבודת זו, שלא ראחה אור, בוודאי לא היו בעי האמצעים להגיע לחקר מדוי" (המשך בעמוד 19)

ייק של חיי ברנר, והיטיב לעשות זאת ממני עמיתי למחקר ברנר, י. בקון, במחקרו שהולין לספרו "ברנר הצעיר", שם הוא מגלה כמה וכמה פרטים חשובים, שלא היו ידועים לרבים מיודעי ברנר המובהקים, אך עצב מטרתו ל" הוכיח טענה כוללת זו השיבתני להעסיק עצמי ביצירת ברנר מ" תוך זווית"ראיה חדשה — ועם שהוכחתי לפני עצמי בתחומים רבים את צדקת הנחתי זו נסללה כביכול הדרך לשוב אל ברנר, אולם אל ברנר חדש ושונה מזה, שחוויתי אותו לפני, והריחו ברנר האמן, בעל מודעות אמנ" הית גבוהה, ששוב אינה מוטלת לגבי בספק, אפילו הוא מעמיד פני מתרשל במצוות העשית ה" ספרותית.

עבודת הגמר ההלכית והארעית הזו הכינה בכך את הדרך למתי" קר שיטתי ומבוסס הרבה יותר — שנתגבש באוהו מאמין רב שנים, המתכתם היום, ולו גם הלכית, בספרי על ברנר.

*

זה היה ניסיון לתאר את כללות יצירתו הסיפורית של היוצר ב" דון של מונוגראפיה רחבת היקף וסעיפים, מאמץ זה הייב היה לתאר באורח שיטתי את ה"מה" וה"איך" הספרותיים המייחדים ו" המאפיינים את דרכו של ברנר כסיפר ביקשתי לעמוד על דרכים, נטיית, פתרונות ואולי גם על לות יצירתו, למן הרגע שגבר ע" נסיונות הבוסר והחיקוי הרא" שונים בנוסח סיפורי, "מעמק עכור" ועד אחרון סיפוריו, שהניח אחר יו, הדרך נראתה פשוטה וכביכול ישרת קו, ההליכה בה נתקלה ב" קשים עקרוניים ומעשיים, שלא נצפו מראש ושלפעמים היה בהם כדי לייאש ולהרתיע, יצירתן של סופר אינה שורה של עדויות לול של תופעות אידיות, להיפך: היא תהליך מתמשך ומתקדם, כ" כיוונים ניגודיים, על החיפר לע" מוד על הקביע הימייחד את כל (המשך בעמוד 19)

דרכ"י אל ברנר

(סוף מעמד 18)

היצירות, בעת ובעונה אחת עם הבלטת המשתנה, המתקדם והמתחלף שבה, היה עליו להתייחס אל המושא שלו כאילו הוא בעל תכונות אחידות ולראותו גם בחיינת מעין צמיחה מודרגת ומתקדמת של פרטים הבאים זה אחר זה, המוליכים זה אל זה ואשר עצם צידוקם הוא בשונותם זה מזה.

מבחינה מעשית משמעו של דבר היה בצורך להציג כל מרכיב הן כנציגו של המכלול והן כמרכיב בתהליך המצוי במצב של זרימה מתקדמת, יתר על כן, בסוג מסויים של עניינים נתב"קש הדיון הכולל מתוך הנחה, לפעמים צודקת ולפעמים מוטעית, שבתחום זה או אחר נתגבשה אצל ברנר מהרה נטיית יסוד אחידה למדי, ואילו באחרים נד"רש מצד היוצר פתרון חדש ומתחדש בכל יצירה ויצירה, ש"הלא אחרת היתה עשייתה נופלת קרבן למאנייריזם המטשטש את ייחודה של אותה יצירה, משמעו של דבר — שבכמה פרקים היה צורך לשים את הדגש על הקבוע והעומד בכללות היצירה ובאחרים על המגוון והשונה. המתבקש בי של שוני תמאטי או שוני שבי זיקה מתחדשת אל עניין מסויים, אך בצירופם של פרטים, איפ"קיים" אל פרקים, "אנטיים" יוצר

מעין ערבוב תחומים, המכביד ממילא על רציפות הדיון הכולל שבספר, המעבר מפרק מסוג אחד לפרק מסוג אחר עשוי לטשטש את גיבושן הבהיר של אותן הנחות יסוד או טענות יסוד שבי"קשתי להוכיחן.

אך השאלה המהותית ביותר, שעלתה תוך כדי המחקר, היתה: האם פירוק מתפצל זה להיבטים מרכיבים וסוגים ובני-סוגים יצי"ליח להציג את התופעה הכוללת והעיקרית ששמה, "ברנר הסופר"? אף אם נראה היה, שבסוגיה מסויימת נתגלתה נטיה אישית ופתרון אישי הניתן להוכחה, כלום נצטרפו מסקנות שונות ולא תמיד אחידות אלו לכלל איפיון כולל של הדרך הברנרית בסיפוריו? כמדומה, שלא אני הוא הרשאי והחייב להשיב על שאלות מסוג זה, אך עצם מוד"עוטי להן חייבה אותי בפעם נוספת לתת עליהן את דעתי עם שעובדתי את מחקרי לכלל ספר המיועד לציבור רחב יותר, משי"מע, אפשר שלא נפתרה שאלת יסוד זו פתרון מניח את דעתי באותה עבודה שנקראה בלשון מסורבלת ומטילה שיממון מביד, "חיבור לקבלת תואר דוקטור" וכ"ו — הפונה הלוא אך אך לי מספר סטן מאוד של סיכומים ובקריאים בעניין איש"י יסודי מחקרי סיכומי דמיון וגם בענייני

נעימה בצורת ספר הפונה למספר רב יותר של אוהבי ברנר ולומי"דיו — הרי מן הדיון שיהיה קריא, שוטף, וגם מסכם ביתר בהירות את סימני ההיכר הכול"לים של יצירת ברנר, היה עלי, איפוא להבהיר תוך עיבוד, ליי"טוש, מחיקה והרחבה כלשהי עני"יניים שונים ולסכם באורח גלוי ואולי גם הדי-משמעי יותר, כי פתרון מוצלח נראה היה לי לצרף לפרקים שונים, הדגים כל אחד בהיבטים נפרדים של יצירת ברנר, פרק סיכום הדן באורח כולל בכמה מיצירותיו הבשלות ביותר של הסופר, כנגד מגמת הפירוק והקישור, המתחייבת אולי מעצם שיטת העבודה והעיון ה"מושלת בשאר פרקי הספר, תובלט בפרק נוסף זה של, "אינטרפר"טאציות" מגמה של סינתזה י"האחדה, גם בכמה מבין הפרקים הקודמים הלה נטיה של האחדה סיכום והדגשה בהירה יותר.

את כתבי-היד החדש והסוגי הגשתי להוצאה לפני כשש שנים, והו פרק זמן די והותר לאפשר לי להתרחק ממה טפעלתי ולי"חוש כלפי ספרי מידת זרות, שלפעמים היה בה אף כדי לה"ביד, אך אם אפשר וכבר הגיע"תי למצב לא נוח זה, שאני יכול להניח כביכול את ספרי זה מאחורי ימי, שעה שהיא הופיע, עם שיטוב איני יכול

להתום על כל שנאמר בו בחינת דעתי הסופית, הרי זיקתי החיה למושא עבודתי לא נתעמעמה תוך כדי תהליך ממושך זה, למרבה הפלא, אני עוד מסוגל לשוב מדי פעם אל יצירת ברנר המונחת לפני, כאילו עודה חדשה וחיה, שעה שאני שב להורות סיפור זה או אחר במסגרת עבד"דתי, או כאשר אני נזקק עקב דיון בבעיה כלשהי לדוגמה קור לעת לתופעה והיא נמצאת לי מן המוכן ביצירת ברנר, הרי טעמן עדיין לא נמר, יכשאו מדפדף שוב ושוב לצרכים שר"נים בדפי הכרך העבה, הנושא סימני המשמוש והקריאה הרבים — הריני מוצא להפתעתי, שעדיין פועל הסופר עלי פעולה המת"חדשת תמיד, הקטע המבידד שוב מדבר אלי ומבשר גילויים הדי"שים שספק שכתתים יספק לא עמדתי עליהם לפני, העושר הבלתי-נדלה הזה, הגנוז כמעט בכל קטע וקטע של יצירת ברנר, יש בכוחו להעניק את עצמו תמיד ומחדש, ותוך כך מוכחת אך אמת פשוטה אחת, שיצירה כשל ברנר אינה מתמצה מעולם בשום עיון ומחקר ייחזי שיטתיים ומדעיים ביותר, ושתמיד יישאר איזה שריד, שעדיין לא זכה לי תשומת-הלב הראויה, אשר אי אפשר לנסחי בלשון מישנית י"בשה של המתקר העיוני